

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Григоренко Олена В'ячеславівна

УДК 347.12:612.6

**РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ,
ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ
ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
КОХАНОВСЬКА Олена Велеоніівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
ПОГРІБНИЙ Сергій Олексійович,
Приморський районний суд м. Одеси,
заступник голови суду;

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
ПЛЕНЮК Мар'яна Дмитрівна,
Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені
академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України,
старший науковий співробітник
відділу проблем договірної права.

Захист відбудеться 29 листопада 2016 р. о 10:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.06 при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 202.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці імені Максима Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал №12.

Автореферат розісланий «26» жовтня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.А. Діковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. ХХІ ст. характеризується бурхливим розвитком науки і техніки. Сьогодні реальністю стало те, що комп'ютер може бути без клавіш, телефон – без дроту, інформація – «на хмарі», пошта – електронна, їжа – швидкого приготування, а дитина – народжена «із пробірки». Медицина не є виключенням із нескінченного вдосконалення життя. Надання медичної допомоги, пов'язаної із репродуктивними процесами людини, потребує детального правового регулювання та легальної регламентації.

Актуальність теми дослідження продиктована самим життям. За даними світового конгресу Європейського співтовариства людської репродукції та ембріології кількість дітей, народжених у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, ще у 2012 році досягла п'яти мільйонів з часу народження першої дитини “з пробірки” у липні 1978 року.

Існування людства можливе лише при збереженні на належному рівні здатності до відтворення. Важливим фактором у формуванні економічного, демографічного, культурного та соціального потенціалу суспільства, запорукою його стрімкого та впевненого зростання є стан репродуктивного здоров'я населення. Разом з тим, не дивлячись на важливість даної галузі суспільних відносин, сучасним законодавством України не забезпечуються повною мірою можливості для його збереження. Особливе місце в процесі формування необхідної нормативної бази повинна зайняти регламентація сфери охорони та захисту репродуктивного здоров'я населення.

Звідси – необхідність розробки та впровадження адекватних цивільно-правових механізмів регулювання відносин, пов'язаних з реалізацією та захистом прав фізичних осіб, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій. Їх створенню мають передувати ґрунтовні наукові дослідження правової природи, особливостей та системи засобів і способів захисту прав людини із врахуванням світового досвіду, вітчизняного та зарубіжного законодавства, досягнень цивілістичної науки. Саме право має виступити тим фактором, що збереже людство від зловживань у сфері відносин репродукції, дозволить найбільш ефективно використовувати нові можливості відтворення людини у майбутніх поколіннях.

Проблеми правової охорони та захисту особистих немайнових прав фізичної особи досліджували у своїх наукових працях такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як С.Б. Булеца, І.В. Венедіктова, М.К. Галянтич, Н.О. Давидова, І.О. Дзера, О.В. Дзера, О.Ю. Кашинцева, Н.О. Коротка, О.В. Кохановська, О.О. Красавчиков, Л.О. Красавчикова, Н.С. Кузнецова, Б.К. Левківський, Р.А. Майданик, М.С. Малєїн, М.М. Малєїна, Л.В. Малюга, Г.К. Матвеев, М.М. Мікуліна, Е.Е. Мухамедова, О.В. Перевозчикова, С.О. Погрібний, О.О. Пунда, Г.Б. Романовський, З.В. Ромовська, І.Я. Сенюта, М.О. Стефанчук, Р.О. Стефанчук, Л.В. Федюк, К.А. Флейшиц, О.О. Хазова, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, С.І. Чернооченко, С.І. Шимон та ряд інших.

Втім, на монографічному рівні у вітчизняній юридичній доктрині обрана тема комплексно не досліджувалася. Окремі проблеми репродуктивних прав були предметом аналізу в дисертаціях Н.О. Давидової «Цивільно-правова охорона особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її природне існування» (Київ, 2005), О.А. Мірошніченко «Право людини на життя (теорія та практика міжнародного співробітництва)» (Харків, 2005), О.Г. Рогової «Право на життя в системі прав людини» (Харків, 2006), Р.О. Стефанчука «Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України» (Київ, 2007), Н.Г. Васильєвої «Право на цілісність особистості в праві Європейського Союзу» (Харків, 2008), Е.Е. Мухамєдової «Цивільно-правові аспекти реалізації особистих немайнових прав фізичної особи в Україні» (Київ, 2010), Н.О. Короткої «Особисті немайнові права фізичних осіб в сфері охорони здоров'я» (Київ, 2015).

На даний час системні дослідження правовідносин у сфері репродукції, у тому числі дисертаційні, практично відсутні, тому важливим є проведення глибокого наукового аналізу теоретичних та практичних проблем реалізації прав фізичних осіб, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій. Подальші розробки, особливо цивільно-правового спрямування, сприятимуть формуванню нормативної частини законодавства у сфері допоміжної репродукції, законодавчому визначенню поняття репродуктивних прав фізичних осіб, формуванню нового інституту прав фізичних осіб на допоміжні репродуктивні технології.

Для закріплення репродуктивних прав особи на рівні основних прав людини, необхідно провести комплексне і ґрунтовне дослідження, перш за все, поняття та системи репродуктивних прав, історико-правового аспекту зазначених прав.

Окремої уваги потребує вирішення проблеми реалізації та захисту прав фізичних осіб, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій із застосуванням норм цивільного права.

Вищезазначене свідчить про актуальність і нагальність дослідження особистих немайнових прав фізичних осіб, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій, їх реалізації та захисту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Київського національного університету імені Тараса Шевченка, протокол №4 від 20.12.2013 р.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до державної бюджетної науково-дослідної теми «Доктрина права в правовій системі України: теоретичний та практичний аспекти» № 11 БФ 042 - 01 (номер державної реєстрації 0111U008337), яка досліджувалася на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 01 січня 2011 р. по 31 грудня 2015 р.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є формування власних наукових та практичних висновків у процесі поглибленого цивільно-правового аналізу поняття репродуктивних прав фізичних осіб; з'ясування системи

репродуктивних прав та її складових; визначення умов реалізації та цивільно-правового захисту прав у відповідній сфері, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства та рекомендацій стосовно практичного застосування відповідних норм законодавства у цій сфері, перспектив реалізації та захисту особистих немайнових прав фізичних осіб при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій.

Для досягнення поставленої мети в межах роботи сформульовано такі задачі:

- дослідити генезу репродуктивних прав у розрізі різних історичних епох, їх приватноправову природу, а також рівень наукового дослідження теми;
- сформулювати власне визначення репродуктивних прав фізичних осіб;
- визначити види та систему репродуктивних прав, розкрити її зміст;
- з'ясувати сучасний стан міжнародно-правового регулювання відносин у сфері репродуктивних прав і відстежити вплив основних міжнародних актів на формування національного законодавства України;

- розкрити особливості реалізації прав фізичних осіб при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій;

- дослідити систему принципів реалізації прав фізичних осіб при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій;

- охарактеризувати системи охорони та захисту прав фізичних осіб при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій в Україні та зарубіжних країнах;

- виявити та сформулювати власну позицію з проблем правового регулювання відносин у сфері захисту репродуктивних прав;

- визначити шляхи удосконалення національного законодавства з регулювання відносин, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають при застосуванні сучасних допоміжних репродуктивних технологій.

Предметом дослідження є наукові погляди, ідеї, концепції, тенденції, закономірності розвитку відносин, які виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій у цивільному праві України, а також система норм чинного законодавства України, відповідні положення законодавств інших країн, доктринальні погляди вітчизняних та зарубіжних вчених, судова практика, які визначають особливості репродуктивних прав фізичних осіб, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій.

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: діалектичний, історичний, моделювання, порівняльно-правовий, системно-структурний, формально-логічний та ряд інших.

За допомогою діалектичного методу досліджуються формування, тенденції та закономірності розвитку репродуктивних прав фізичної особи. Метод історичного аналізу застосований під час дослідження генези проблем прав людини та моменту виникнення права особи на життя у розрізі різних

історичних епох. Системно-структурний метод покладено в основу дослідження системи репродуктивних прав людини. Окреме значення має порівняльно-правовий метод, на основі якого проведено аналіз положень національного та міжнародного законодавства в сфері репродуктивних прав із метою виявлення його позитивних рис та недоліків. Формально-логічний метод застосовувався під час дослідження термінології відносин, які виникають у сфері застосування сучасних репродуктивних технологій. Метод прогнозування був додатково застосований під час виявлення тенденцій та подальших шляхів захисту репродуктивних прав фізичних осіб, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням прав фізичних осіб, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій з позицій цивільного права, їх реалізації та захисту.

У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд наукових положень і висновків, що виносяться на захист.

Вперше:

- пропонується розуміння репродуктивних прав фізичних осіб в об'єктивному та суб'єктивному значенні. Так, в об'єктивному значенні репродуктивні права – це беззаперечні та неподільні особисті немайнові права усіх пар фізичних осіб та окремих фізичних осіб (індивідів) у сфері репродукції та власного репродуктивного здоров'я, у тому числі право мати достовірну і достатню інформацію та засоби для їх здійснення; у суб'єктивному значенні – це міра свободи фізичної особи (індивіда), що перебуває у репродуктивному віці і репродуктивному стані, самостійно, вільно, на власний розсуд приймати рішення про кількість дітей, час та інтервал між їх народженням, право утриматися від їх народження, а також інші правомочності, що входять до змісту репродуктивних прав;
- обґрунтовується, що репродуктивні права у своїй сукупності утворюють систему, яку складають чотири елементи: права на репродуктивне самовираження; права на допомогу (в тому числі медичну) у сфері репродукції; право на інформацію стосовно репродукції; право на рівність щодо застосування репродуктивних технологій. Доведено, що тільки у такій системі репродуктивні права можуть бути реалізовані в повному обсязі задля нормального забезпечення репродуктивного здоров'я населення;
- обґрунтовується висновок про існування права на народження, як складової права людини на життя, яке має поважатися з моменту зачаття, що буде сприяти формуванню в українському суспільстві гуманістичного ставлення до людського життя на всіх його етапах – від зачаття і до самої смерті та необхідність його закріплення на законодавчому рівні;
- обґрунтовується теза про те, що у разі, коли репродуктивний матеріал, який особа надала за власною згодою, вже відібрано, і враховуючи репродуктивну орієнтованість кожної особи як представника людства, можна припустити, що згода покійного на використання його репродуктивного матеріалу існує, навіть

якщо вона не закріплена у заповіті, заяві, договорі тощо у контексті посмертної репродукції. Обґрунтовується необхідність закріплення у законодавстві України презумпції згоди особи на народження майбутніх дітей в питанні посмертної репродукції у разі, коли репродуктивний матеріал вже перебуває на зберіганні;

- визначаються особливості реалізації репродуктивних прав осіб у країнах Латинської Америки та інших країнах з питань усунення загрози світового поширення вірусу Зіка. Наразі, норми щодо відтермінування вагітності строком до двох років, які приймаються урядами цих країн, слід розглядати як превентивні заходи із запобігання народження хворих дітей.

Удосконалено:

- уніфіковане визначення репродуктивних прав. Репродуктивні права – це особисті немайнові права будь-якої фізичної особи, що перебуває у репродуктивному віці і репродуктивному стані, самостійно, вільно та на власний розсуд вирішувати питання про народження дитини, кількість дітей та інтервал між їх народженням, застосування допоміжних репродуктивних технологій у відповідних, передбачених законом випадках, та у разі необхідності їх застосування, а також право відмовитися від продовження власного роду;

- твердження про те, що репродуктивні права становлять на сьогодні відокремлену непоіменовану групу особистих немайнових прав фізичних осіб, що мають особливий об'єкт регулювання – відтворення людини та всі аспекти зачаття нового життя;

- розуміння системи принципів репродуктивних прав та умовний поділ усієї системи принципів на дві великі групи – загальні та спеціальні принципи. До загальних принципів репродуктивних прав доцільно відносити принципи: розумності, справедливості, добросовісності, дотримання прав людини і громадянина, автономії волі, законності тощо. У свою чергу, спеціальними принципами є принципи: обґрунтованості, доцільності та своєчасності, належної якості медичної допомоги, пропаганди репродуктивного здоров'я, взаємозалежності репродуктивних прав тощо;

- твердження про те, що у відносинах, що виникають з приводу застосування допоміжних репродуктивних технологій, оптимальною є юрисдикційна форма захисту. Хоча можуть існувати спроби урегулювати конфлікти у досудовому порядку задля уникнення судового розгляду справи у порядку медіації.

Дістали подальшого розвитку:

- теза про неможливість наділення ненародженої дитини повним обсягом правоздатності, як пропонує ряд вчених, а саме визнати ембріональну концепцію виникнення життя, через відсутність законодавчого підґрунтя та неготовність суспільства сприймати ембріон та плід суб'єктом права з певним обсягом правоздатності, так само, як правоздатність зачатої, але не народженої дитини. У даному випадку доречно вести мову про повагу до життя ембріона, плоду, зачатої або ненародженої дитини;

- положення про те, що кількість особистих немайнових прав, які були закріплені на момент прийняття Цивільного кодексу України, сьогодні вже не задовольняє повною мірою весь спектр правовідносин, що виникають у сфері застосування методів допоміжних репродуктивних технологій. Оскільки кодекс створено на перспективу, то це дозволяє прогнозувати появу в ньому норм щодо нових прав також й у сфері репродукції;
- висновок, що головною метою нормативного закріплення репродуктивних прав людини є забезпечення можливості репродукції (відтворення) людини, в тому числі з застосуванням методів допоміжних репродуктивних технологій у разі необхідності їх використання та у передбачених законом випадках. Це пояснюється властивостями відтворюваності та невід'ємності права людини на життя, впливає на якість життя людини та можливість продовження власного роду;
- твердження про самостійність репродуктивних прав та спростування визнання їх фікцією, оскільки це поняття включає в себе низку правомочностей особи (право на звернення за медичною допомогою; відмова від надання такої допомоги; імплементація зародка, отриманого *in vitro* до організму жінки; передімплантаційна генетична діагностика; штучне переривання вагітності; сурогатне материнство тощо), що мають відношення до доволі специфічної сфери життя, а саме відтворення собі подібних, тому ігнорувати їх неможливо;
- доводи про необхідність розробки на базі норм ЦК України спеціального законодавства з врегулювання відносин, які виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій.

На основі результатів проведеного наукового дослідження були внесені конкретні пропозиції щодо вдосконалення законодавства:

- запропоновано доповнити п. 1.7. Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затвердженого Наказом МОЗ №787, частиною другою у наступній редакції: «Граничний вік жінки для проведення щодо неї медичних процедур у сфері допоміжних репродуктивних технологій становить 45-49 років в залежності від методики лікування безпліддя»;
- запропоновано доповнити ч. 7 ст. 281 ЦК України пунктом другим наступного змісту: «Допоміжні репродуктивні технології можуть бути використані лише у разі забезпечення благополуччя майбутньої дитини»;
- запропоновано доповнити ст. 48 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» частиною другою, яку викласти у наступній редакції: «Розпочинати новий цикл екстракорпорального запліднення можливо лише у тому разі, коли немає придатних для перенесення у лоно жінки попередньо заморожених ембріонів»;
- запропоновано ввести до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» ст. 48-1 «Посмертна репродукція»: «У разі смерті особи її репродуктивний матеріал (гамети, ембріони), що знаходиться на зберіганні у медичній установі, може бути використаний другим з подружжя чи родичами першого ступеня споріднення для запліднення, переданий безкоштовно для

лікувальних програм інших пацієнтів або знищений, якщо особою за життя не залишено інших письмових розпоряджень».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані:

- у законотворчій діяльності – для подальшого удосконалення національного законодавства щодо охорони та захисту репродуктивних прав;
- у науковій діяльності – для наступних досліджень проблем цивільно-правового характеру, які виникають під час регулювання відносин, пов'язаних із допоміжними репродуктивними технологіями;
- у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Абсолютні цивільні права», «Особисті немайнові права», підготовки та написання відповідних розділів підручників, навчальних посібників і курсів лекцій із зазначених дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою. Сформульовані в ній теоретичні положення і висновки, пропозиції та рекомендації обґрунтовано на основі результатів особистого вивчення та аналізу наукових і нормативних джерел, узагальнення практики їх застосування.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, оцінки, висновки, пропозиції та рекомендації, які містяться в дисертації, були заслухані та обговорені на засіданнях кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Результати дослідження оприлюднені в доповідях дисертанта на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання)» (19 жовтня 2012 р., м. Київ); Міжнародній науково-практичній конференції «Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (14-15 лютого 2014 р., м. Херсон), Міжнародній науково-практичній конференції «Юридическая наука и практика в условиях современных трансформационных процессов» (21-22 лютого 2014 р., м. Сімферополь), VI Міжнародному цивілістичному форумі «Приватне право України і Європейська інтеграція: тенденції та перспективи» (14-15 квітня 2016 р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (20 травня 2016 р., м. Київ).

Публікації. Основні результати дисертації викладено автором у 11 наукових працях, зокрема, у 4 статтях, опублікованих у вітчизняних фахових виданнях, 1 стаття, опублікована у періодичному виданні іншої держави, 1 стаття – у колективній монографії та 5 тезах доповідей, опублікованих у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, 3 розділів, які включають 10 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації складає 226 сторінок. Список використаних джерел налічує 266 найменувань і викладено на 30 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, зазначається її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет, методологічну основу, мету і завдання дослідження, формулюються основні положення, які відображають наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, а також наводяться дані щодо апробації отриманих результатів.

Розділ 1 «Репродуктивні права в системі цивільних особистих немайнових прав фізичної особи в Україні» складається з 4 підрозділів, у яких здійснюється аналіз літературних джерел щодо правових аспектів репродуктивних прав, досліджується поняття репродуктивних прав, їх система та джерела регулювання відносин у сфері, пов'язаній із репродуктивними правами.

У *підрозділі 1.1 «Дослідження правових аспектів репродуктивних прав у науковій літературі»* аналізуються наукові праці правознавців, здебільшого цивілістів, які висвітлюють загальні питання особистих немайнових прав фізичних осіб та репродуктивних прав зокрема. За підсумками дисертантом зроблено висновок про те, що комплексного доктринального дослідження репродуктивних прав в Україні не проводилось, що дозволяє стверджувати про необхідність проведення такої роботи. Наукові праці, які наразі існують, охоплюють даний вид прав лише фрагментарно.

У *підрозділі 1.2 «Проблема репродуктивних прав в історико-правовому контексті»* автором надається загальнонаукове визначення понять «репродукції» та «допоміжних репродуктивних технологій». Констатується, що за визначенням ВООЗ, безпліддя визнано хворобою. Дисертантом обґрунтовується, що головною метою законодавчого закріплення репродуктивних прав є забезпечення можливості репродукції (відтворення) людини, в тому числі з використанням допоміжних репродуктивних технологій.

Наводиться перелік наявних позицій щодо допустимості існування та застосування допоміжних репродуктивних технологій у вигляді абсолютистської, дозвільної та градуалістичної теорій. Автором обґрунтовується доцільність останньої, оскільки саме вона відповідає світовим стандартам сприйняття відносин у сфері репродукції.

Крім того, окрема увага приділена історико-правовим аспектам становлення та розвитку допоміжних репродуктивних технологій. Аналізується історично новий напрям у лікуванні безпліддя – екстракорпоральне запліднення яйцеклітини, який виник у 1978 році в Англії. Констатується, що допоміжні репродуктивні технології зумовили виникнення нових проблем медичного, етичного та юридичного характеру.

Підрозділ 1.3 «Поняття і система репродуктивних прав фізичної особи та їх правове закріплення на міжнародному рівні» містить загальні положення про особисті немайнові права, визначення репродуктивних прав, їх систему та її складові елементи.

Обґрунтовується, що репродуктивні права є складовою особистих немайнових прав фізичної особи, закріплених у Книзі другій ЦК України, яка, у свою чергу, є новітньою ерою у регулюванні особистих немайнових прав фізичної особи.

Відсутність на законодавчому рівні поняття репродуктивних прав призводить до неточностей у його трактуванні. Аналізуються різноманітні доктринальні визначення вітчизняних та зарубіжних вчених, більшість із яких розуміють репродуктивні права як такі, що пов'язані з реалізацією власної репродуктивної функції, зокрема, з прийняттям рішення про народження дітей, їх кількість та інтервал між народженнями.

Доводиться, що репродуктивні права становлять на сьогодні окрему непоіменовану групу особистих немайнових прав фізичних осіб.

Увага дисертанта звертається також на визначення репродуктивних прав на міжнародному рівні. Так, у 1968 р. у Заключному акті Тегеранської конференції вперше було закріплене положення про те, що на сьогодні є основою усіх визначень репродукції та репродуктивних прав, зокрема, про право батьків самостійно та вільно приймати рішення про кількість дітей та інтервал між їх народженням. Цьому питанню також була приділена увага у підсумкових документах, які приймалися на Міжнародній конференції ООН із народонаселення та розвитку (Каїр, 1994 р.) та на IV Всесвітній конференції ООН з положення жінок (Пекін, 1995 р.).

Виходячи з аналізу усіх наявних визначень та концепцій, надано авторське визначення поняття репродуктивних прав. Для більш повного усвідомлення змісту репродуктивних прав автором запропоновано розуміння репродуктивних прав в об'єктивному та суб'єктивному значеннях.

Система репродуктивних прав, на думку автора, складається з чотирьох взаємопов'язаних елементів: права на репродуктивне самовираження; права на допомогу (у тому числі медичну) у сфері репродукції; право на інформацію стосовно репродукції; право на рівність щодо застосування репродуктивних технологій. Доведено, що тільки у такій системі репродуктивні права можуть бути реалізовані в повному обсязі задля нормального забезпечення репродуктивного здоров'я населення.

Крім цього, вивчається вікова характеристика суб'єктів репродуктивних прав.

У підрозділі 1.4 «Джерела регулювання відносин у сфері допоміжних репродуктивних технологій» на основі загальнотеоретичних визначень поняття джерел права проведено аналіз національних нормативно-правових актів, які мають відношення до репродукції людини.

Акцентується увага на тому, що в цілому законодавство України у досліджуваній сфері є недосконалим через його застарілі положення. Так, один із основних актів законодавства у сфері медицини – Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» – фактично не зазнавав ґрунтовних змін з часу його прийняття у 1992 році. Більше того,

загальнодержавна програма «Репродуктивне здоров'я нації» була актуальною до 2015 року, а нова програма до сьогодні не розроблена.

Обґрунтовується необхідність розробки окремого законодавчого акту про репродуктивні права, норми якого мають спиратися на положення Конституції України та ЦК України, які містять невичерпний перелік особистих немайнових прав особи, а, отже, опосередковано врегульовують, в тому числі, і питання допоміжної репродукції.

Розділ 2 «Реалізація прав фізичних осіб при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій» складається із 3 підрозділів, присвячених визначенню поняття та умов реалізації репродуктивних прав фізичної особи, принципів такої реалізації та різноманітних видів репродуктивних прав та інтересів.

У підрозділі 2.1 *«Поняття та умови реалізації репродуктивних прав фізичної особи»* наводиться загальнотеоретичне визначення поняття реалізації права та суб'єктивного цивільного права.

Особливу увагу приділено співвідношенню прав та інтересів вагітної жінки та дитини у неї в лоні, надається характеристика ембріональній та натусіальній концепції початку виникнення життя, проаналізовано еволюцію поглядів на визначення моменту початку життя. Констатується, що суспільство не готове сприйняти ненароджену дитину дійсним суб'єктом права. Сьогодні слід скоріше говорити про повагу до життя ненародженої дитини, плода, зародка, ембріона.

У межах даного дослідження розкривається тема абортів, або штучного переривання вагітності, аналізуються підходи до регулювання даного питання у ряді зарубіжних країн, які коливаються від широкої диспозитивності до повної заборони проведення такої процедури.

Підрозділ 2.2. *«Принципи реалізації прав фізичних осіб при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій»* присвячений розгляду принципів як основних ідей, засад, основ репродуктивних прав, підкреслюється їх керівний характер. Вбачається, що загальні принципи цивільного права можуть бути застосовані й до відносин, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій.

У дисертації запропоновано поділяти усі принципи умовно на дві великі групи: загальні та спеціальні, однак перелік має залишатися відкритим задля його подальшого дослідження та вдосконалення.

До загальних принципів репродуктивних прав доцільно відносити принципи: розумності, справедливості, добросовісності, дотримання прав людини і громадянина, автономії волі, законності та ряд інших.

У свою чергу, спеціальними принципами є принципи: обґрунтованості, доцільності та своєчасності, належної якості медичної допомоги, пропаганди репродуктивного здоров'я, взаємозалежності репродуктивних прав тощо.

У підрозділі 2.3 *«Репродуктивні права та репродуктивні інтереси як форми дозволеної поведінки»* окреслюються репродуктивні права та інтереси, що можуть виникати у сучасному суспільстві.

Дістала подальшого розвитку теза про те, що інтерес є явищем первинним, таким, що передує виникненню права. Тим більше, що не все може бути опосередковане поняттям права, саме тому й існує інтерес.

Дисертантом визначаються особливості реалізації репродуктивних прав осіб у країнах Латинської Америки та інших зарубіжних країнах з питання усунення загрози світового поширення вірусу Зіка. Доведено, що криза вірусу Зіка має стати поштовхом для забезпечення у відповідних країнах рівного доступу до медичної допомоги та безпечного переривання вагітності, а для урядів цих країн – вагомим аргументом задля повного перегляду законодавчих норм щодо регулювання усього спектра репродуктивних прав у регіоні та гарантування усім жінкам доступу до безпечних методів контрацепції, належного рівня репродуктивної та сексуальної освіти. Наразі норми, які приймаються урядами цих країн щодо відтермінування вагітності строком до двох років, слід розглядати як превентивні заходи із запобігання народження хворих дітей.

Окрему увагу дисертантом приділено прогалинам законодавчого регулювання відносин при проведенні різного роду медичних заходів із гаметами, ембріонами, плодом у лоні матері. Однією із прогалин законодавчого регулювання визнано відносини у сфері пренатальних генетичних обстежень.

Доводиться необхідність закріплення у законодавстві України норм щодо посмертної репродукції.

Окремо аналізуються відносини, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій за участю трьох сторін. Так, до них ми відносимо сурогатне материнство, всі види донації репродуктивного матеріалу та запліднення методом цитоплазматичної заміни. Варто відзначити, що у травні 2016 року зусиллями лікарів та науковців однієї з приватних клінік м. Києва вперше проведено абсолютно новий вид екстракорпорального запліднення – метод цитоплазматичної заміни. Новітня технологія викликає чималі дискусії через те, що включає створення «ембріона трьох батьків» та потребує окремого законодавчого регулювання, яке на сьогоднішній день відсутнє.

Розділ 3 «Захист прав фізичних осіб при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій» складається із трьох підрозділів, у яких розглядаються основи захисту репродуктивних прав фізичних осіб в Україні на сучасному етапі розвитку суспільства та держави, особливості захисту репродуктивних прав у різних країнах світу, аналізується досвід вітчизняної та зарубіжної судової практики, окреслюються перспективи захисту репродуктивних прав фізичних осіб.

Підрозділ 3.1 «Загальні форми та способи захисту прав фізичних осіб» присвячений аналізу форм і способів захисту прав фізичних осіб при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій. Констатується, що обов'язковою умовою існування демократичної держави є не тільки закріплення відповідних суб'єктивних прав особи, але й належний механізм їх

визнання, дотримання та ефективного захисту. Надається характеристика двом поняттям – охорона та захист прав.

У цивілістичній літературі, як правило, виділяють дві основні форми захисту суб'єктивних цивільних прав: юрисдикційну та неюрисдикційну. Автор дійшла висновку, що у відносинах, що виникають з приводу застосування допоміжних репродуктивних технологій, оптимальною є юрисдикційна форма захисту. Хоча можуть існувати спроби урегулювати конфлікти у досудовому порядку задля уникнення судового розгляду справи у порядку медіації.

У підрозділі 3.2 «Цивільно-правові способи захисту прав фізичних осіб при застосуванні методів допоміжної репродукції» досліджуються окремі цивільно-правові способи захисту зазначених прав, розглядається цивільно-правовий захист особистих немайнових прав у ретроспективному аспекті.

Специфіка захисту репродуктивних прав як особистих немайнових прав фізичної особи зумовлена особливостями їх природи. Фізична особа має право на захист своїх репродуктивних прав від протиправних посягань інших осіб за допомогою способів, закріплених у ЦК України, а також інших способів, відповідно до змісту цього права.

Судова практика захисту репродуктивних прав в Україні практично відсутня. Слід враховувати той факт, що, по-перше, дана сфера відносин є новою, недостатньо дослідженою; по-друге, занадто інтимною для відкритого обговорення у суспільстві.

У підрозділі 3.3 «Зарубіжний досвід і перспективи захисту прав фізичних осіб при застосуванні методів допоміжної репродукції» розглядається судова практика зарубіжних країн, практика Європейського суду з прав людини, звертається увага на різноманітність законодавств низки держав світу щодо регулювання допоміжних репродуктивних технологій (Бельгії, Греції, Іспанії, Великобританії, Швейцарії та ряду інших).

У зарубіжній судовій практиці немає єдиної позиції щодо врегулювання відносин, що стосуються репродуктивних прав, у зв'язку з відсутністю нормативного визначення та загального правового регулювання відносин, які виникають у зв'язку із використанням методів допоміжних репродуктивних технологій. Такого визначення не існує ані на міжнародному рівні, ані на рівні законодавства окремих держав.

Дисертантом звертається окрема увага на зарубіжний досвід правового регулювання та захисту репродуктивних прав. Більшістю розвинених країн світу прийнято окремі законодавчі акти з приводу регулювання відносин у сфері допоміжної репродукції, які були проаналізовані автором. Жодне законодавство не позбавлене недоліків. З метою створення в Україні найбільш повного та змістовного нормативного акта для регулювання відносин, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій, необхідно максимально враховувати найкращі норми зарубіжного законодавства.

Найбільш прогресивне законодавство у сфері захисту репродуктивних прав, на нашу думку, діє у Бельгії та Швейцарії. На особливу увагу заслуговує

законодавство Швейцарії, оскільки саме ця держава має одне з найгрунтовніших законодавств у сфері репродуктивної медицини, у той же час, ці норми є найбільш людиноцентричними. Більше того, репродуктивній медицині приділена окрема стаття у Конституції Швейцарської конфедерації.

ВИСНОВКИ

1. Комплексних цивільно-правових досліджень проблем, що виникають у процесі застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні до цього часу не проводилось. Дисертаційні роботи, захищені за роки незалежності, лише фрагментарно торкаються питань репродуктивних прав фізичних осіб. Це дозволяє зробити висновок про необхідність проведення комплексного доктринального аналізу цивільно-правових аспектів проблем у сфері репродуктивних прав фізичної особи.

2. Головною метою нормативного закріплення репродуктивних прав людини є забезпечення можливості репродукції (відтворення) людини, в тому числі за допомогою допоміжних репродуктивних технологій у разі необхідності їх застосування та у передбачених законом випадках. Адже саме здатність до репродукції є невід'ємною частиною права людини на життя. Це обумовлено тим, що здатність людини до репродукції впливає на якість її життя та на можливість продовження роду.

3. Кількість особистих немайнових прав, що були закріплені на момент прийняття Цивільного кодексу України, сьогодні вже не задовольняє повною мірою весь спектр правовідносин, що виникають у сфері застосування методів допоміжних репродуктивних технологій. Репродуктивні права на сьогодні є неунормованою складовою особистих немайнових прав фізичної особи, закріплених у ЦК України на рівні окремої Книги другої. Репродуктивні права, до якої б категорії прав їх не відносили, носять комплексний характер, оскільки нерозривно пов'язані з цілою низкою основоположних прав людини – на життя, на охорону здоров'я, на свободу та особисту недоторканність, на недоторканність приватного життя тощо. Готовність суспільства вже сьогодні прийняти таку самостійність репродуктивних прав – питання відкрите, але невдовзі ситуація докорінно зміниться, оскільки питання демографії та відтворення собі подібних займуть одне з найважливіших місць у суспільстві та державі.

4. Репродуктивне право можна визначити як особисте немайнове право будь-якої фізичної особи, що перебуває у репродуктивному віці і репродуктивному стані, самостійно, вільно та на власний розсуд вирішувати питання про народження дитини, кількість дітей та інтервал між їх народженням, застосування допоміжних репродуктивних технологій у відповідних, передбачених законом випадках, та у разі необхідності їх застосування, а також право відмовитися від продовження власного роду.

5. Репродуктивні права можна розглядати в об'єктивному та суб'єктивному значенні. Так, в об'єктивному значенні репродуктивні права – це

беззаперечні та неподільні особисті немайнові права усіх пар фізичних осіб та окремих фізичних осіб (індивідів) у сфері репродукції та власного репродуктивного здоров'я, в тому числі право мати достовірну і достатню інформацію та засоби для їх здійснення; у суб'єктивному значенні – це міра свободи фізичної особи (індивіда), що перебуває у репродуктивному віці і репродуктивному стані, самостійно, вільно, на власний розсуд приймати рішення про кількість дітей, час та інтервал між їх народженням, право утриматися від їх народження, а також про інші правомочності, що входять до змісту репродуктивних прав.

6. Система прав, зокрема репродуктивних, у результаті формування являтиме собою сукупність особистих немайнових прав фізичної особи, які є взаємопов'язаними, мають комплексний, цілісний характер, відображатиме зміст репродуктивних прав як єдиного цілого. Систему репродуктивних прав можна представити як сукупність чотирьох основних елементів: права на репродуктивне самовираження; права на допомогу (в тому числі медичну) у сфері репродукції; право на інформацію у сфері репродукції; право на рівність щодо застосування репродуктивних технологій.

7. У контексті права на рівність щодо застосування допоміжних репродуктивних технологій та визначення віку суб'єктів репродуктивних прав обґрунтовуються дві тези. Перша – нижня межа віку суб'єктів репродуктивних прав не встановлена та не введена нами у визначення через те, що вона не є принциповою, оскільки для реалізації низки репродуктивних прав особа не обов'язково має бути повнолітньою. Так, програми допоміжних репродуктивних технологій можуть бути проведені виключно щодо повнолітніх осіб. У той же час, коли йдеться про право на репродуктивну та сексуальну освіту або інформування, то в даному випадку суб'єкт не обов'язково має досягти повноліття, більше того, репродуктивну освіту (інформування) бажано проводити якомога раніше. Друга – верхня межа віку суб'єктів репродуктивних прав, особливо тих, щодо яких здійснюються процедури із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій, є одним з найбільш дискусійних питань у сфері репродукції. Нами обґрунтовується необхідність встановлення граничного віку щодо проведення таких процедур для жінки у проміжку 45-49 років, оскільки жінка, що народила дитину, повинна виростити її якнайменше до повноліття.

8. Вітчизняне законодавство у сфері охорони здоров'я багато в чому залишається недосконалим як через його застарілі положення, так і через відсутність механізмів реалізації. Це обумовлює необхідність розробки спеціального законодавства із врегулювання відносин у цій сфері. Закріплення на нормативному рівні всієї палітри репродуктивних прав людини сприяло би здійсненню фінансування та контролю за діяльністю медичних закладів, що надають послуги з охорони та реалізації репродуктивного здоров'я, створенню центрів із планування сім'ї, підвищенню кваліфікації спеціалістів у відповідній сфері, поширенню ідеї щасливої родини із можливістю народження здорових дітей задля гармонізації соціальних відносин в країні, міжнародному

співробітництву у сфері допоміжної репродукції.

9. При реалізації фізичними особами своїх суб'єктивних прав, права та інтереси однієї особи можуть суперечити правам та інтересам іншої. Найяскравішим прикладом зіткнення прав у сфері репродуктивних прав є співвідношення прав та інтересів вагітної жінки та ненародженої дитини у неї в лоні. Враховуючи, що в Україні законодавчо дотримано баланс інтересів матері та дитини, жінка може здійснити штучне переривання вагітності у строк вагітності до 12 тижнів за власним бажанням та до 22 тижнів за медичними показниками; а також повинна виношувати вагітність, якщо її строк перевищує 22 тижні.

10. У теорії мають місце різні погляди стосовно моменту виникнення права на життя. Як уявляється, людство на сьогодні не готове сприйняти правоздатність зачатої, але не народженої дитини, тому вести мову про право на життя зачатої дитини, ембріона зарано. Більш вдалим вважаємо варіант висловлення поваги до життя ембріона та зачатої чи ненародженої дитини.

11. Пропонується закріпити у Конституції України та у ЦК України право на народження як складову права людини на життя, яке має поважатися з моменту зачаття, що буде сприяти формуванню в українському суспільстві гуманістичного ставлення до людського життя на всіх його етапах – від зачаття і до самої смерті. Однак це не означає, що потрібно повністю заборонити аборти, оскільки передбачена законодавством можливість зробити аборт за власним бажанням, якщо строк вагітності не перевищує 12 тижнів – це реалізація права жінки на репродуктивний вибір; а от штучне переривання вагітності у строк 12 - 22 тижні, що передбачене виключно за медичними показниками – це можливість уникнути народження дитини з вродженими хромосомними чи іншими аномаліями розвитку, а також у випадках, коли продовження вагітності та пологи становлять загрозу для здоров'я та життя вагітної.

12. Авторська позиція полягає у необхідності поділу усієї системи принципів умовно на дві великі групи – загальні та спеціальні. До загальних принципів репродуктивних прав доцільно відносити принципи: розумності, справедливості, добросовісності, дотримання прав людини і громадянина, автономії волі, законності тощо. У свою чергу, спеціальними принципами є: обґрунтованості, доцільності та своєчасності, належної якості медичної допомоги, пропаганди репродуктивного здоров'я, взаємозалежності репродуктивних прав тощо. На нашу думку, перелік принципів у відповідній сфері має залишатися відкритим задля подальшого розширення та удосконалення, динамічно змінюючись.

13. Прогалина у законодавчому регулюванні пренатальних генетичних обстежень є недоліком вітчизняного законодавства, що ставить під сумнів існування належного правового захисту материнства та дитинства в Україні. Ця проблема потребує правового регулювання на рівні національного законодавства. При здійсненні аналізу проведення медичної процедури із внутрішньоутробним втручанням, так званої фетоскопії, при виявленні фето-

фетального синдрому у близнюків, необхідно отримати однозначну відповідь законодавця з приводу дозволу чи заборони проведення подібних процедур. На нашу думку, необхідно дозволити подібні процедури, оскільки в результаті їх проведення залишається шанс на життя принаймні одного з плодів.

14. Проблема кріоконсервації ембріонів викликає чимало питань, перш за все, морального та етичного характеру. Ми вважаємо кріоконсервацію необхідною мірою збереження ембріонів, отриманих наднормово під час проведення циклу екстракорпорального запліднення, шансом для ембріонів у майбутньому отримати право на життя.

15. Посмертна репродукція визначається як процедура штучного запліднення із використанням допоміжних репродуктивних технологій після смерті одного чи обох потенційних батьків шляхом застосування інсемінації, штучного запліднення чи трансфера ембріона. На сьогодні питання щодо існування відносин посмертної репродукції є дискусійним. Єдиним вірним підходом у цій ситуації може стати резюмування згоди особи на народження майбутніх дітей у разі, коли репродуктивний матеріал вже перебуває на зберіганні, якщо особою за життя не залишено інших письмових розпоряджень. Коли репродуктивний матеріал, який померла особа надала за власною згодою, вже відібрано, враховуючи репродуктивну орієнтованість кожної особи як представника людства, можна припустити, що згода покійного існує, навіть якщо вона не закріплена у заповіті, заяві, договорі тощо.

16. З аналізу зарубіжної та вітчизняної практики розгляду справ, пов'язаних із застосуванням різного роду допоміжних репродуктивних технологій, можна зробити висновок, що захист моральних прав є важливішим, доцільнішим, первісним по відношенню до захисту прав матеріальних. На жаль, повне відновлення порушеного нематеріального блага не уявляється можливим через його нерозривний зв'язок із особою. Тому першочерговим завданням захисту особистих немайнових прав фізичної особи у сфері репродукції має стати попередження спричинення такої шкоди.

17. У відносинах, що виникають з приводу застосування допоміжних репродуктивних технологій, оптимальною є юрисдикційна форма захисту. Хоча можуть існувати спроби урегулювати конфлікти у досудовому порядку задля уникнення судового розгляду справи у порядку медіації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Рябенко О.В. Право жінки на материнство / О.В. Рябенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2014. – Випуск 6-1. – Том 1. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика». – 236 с. – С. 211-215.
2. Рябенко О.В. Право фізичної особи на репродукцію (відтворення): поняття та історико-правові аспекти становлення / О.В. Рябенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.

- 2015. – Випуск 30. – Том 1. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика». – 202 с. – С. 148-151.
3. Рябенко О.В. Право осіб мати дитину шляхом застосування сурогатного материнства / О.В. Рябенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2015. – Випуск 17. – Том 2. – Одеса. - Видавничий дім «Гельветика». – 162 с. – С. 35-38.
 4. Рябенко О.В. Деякі юридичні аспекти «репродуктивного туризму» / О.В. Рябенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. – 2015. – Випуск 3. – Том 1. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика». – 198 с. – С. 145-149.
 5. Рябенко Е. Законодательства стран мира о правовом регулировании отношений в сфере репродуктивной медицины / Е. Рябенко // *Leges et Viata* (республіка Молдова). – 2015. - №2. – Кишинів. – 120 с. – С. 87-91.
 6. Рябенко О.В. Особисті немайнові права фізичної особи у сфері сучасних репродуктивних технологій / О.В. Рябенко // Студентський бюлетень цивілістики: Збірник наукових праць цивілістичного гуртка юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Випуск 1 / За ред. Р.А. Майданика. – К.: Алерта, 2014. – 366 с. – С. 107-125.
 7. Рябенко О. Право фізичної особи на репродукцію та сучасні допоміжні репродуктивні технології / О. Рябенко // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у двох томах, Київ, 19 жовтня 2012 року. – К.: ТОВ «Білоцерківдрук», 2013. – 424 с. – С. 372-375.
 8. Рябенко О.В. Відносини сурогатного материнства: проблеми правового регулювання / О.В. Рябенко // Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Херсон, 14-15 лютого 2014 р. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – 192 с. – С. 53-58.
 9. Рябенко О.В. Право на життя як легальна першооснова застосування допоміжних репродуктивних технологій / О.В. Рябенко // «Юридическая наука и практика в условиях современных трансформационных процессов»: Материалы международной научно-практической конференции, г. Симферополь, 21-22 февраля 2014 года. – Симферополь: Научное объединение «Юридическая мысль», 2014. – 136 с. – С. 33-35.
 10. Григоренко О.В. До питання про поняття репродуктивних прав фізичних осіб / О.В. Григоренко // Приватне право України і Європейська інтеграція: тенденції та перспективи. Матеріали VI Міжнародного цивілістичного форуму, Київ, 14-15 квітня 2016 року. – К.: ТОВ «Білоцерківдрук», 2016. – 280 с. – С. 123-125.
 11. Григоренко О.В. До розгляду окремих проблемних питань при реалізації права особи на репродуктивний вибір / О.В. Григоренко // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції (20 травня 2016 року) / Редкол.: д.ю.н. І.С. Гриценко (голова), к.ю.н. І.С. Сахарук (відп. – - - - - університет», 2016. – 355 с. – С. 26-28.

АНОТАЦІЯ

Григоренко О.В. Реалізація та захист прав фізичних осіб, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016.

Дисертація присвячена цивільно-правовому дослідженню репродуктивних прав осіб, а також відносин, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій, їх реалізації та захисту.

У дисертації проаналізовано та надано авторське визначення поняття репродуктивних прав, представлено їх розуміння в об'єктивному та суб'єктивному значенні. Досліджено поняття та зміст системи репродуктивних прав як особистих немайнових прав фізичної особи, а також особливості правового регулювання різноманітних процедур, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій. Виявлені особливості реалізації та захисту прав фізичних осіб, що виникають при використанні допоміжних репродуктивних технологій.

У дисертаційному дослідженні на підставі правового аналізу чинного вітчизняного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів, практики суду сформульовано пропозиції щодо вдосконалення Цивільного кодексу України, Основ законодавства України про охорону здоров'я та інших актів.

Ключові слова: репродукція, особисті немайнові права фізичної особи, репродуктивні права, право на репродуктивний вибір, допоміжні репродуктивні технології, реалізація та захист прав фізичних осіб.

АННОТАЦИЯ

Григоренко Е.В. Реализация и защита прав физических лиц, которые возникают при применении вспомогательных репродуктивных технологий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Киевский национальный

университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2016.

Диссертация посвящена гражданско-правовому исследованию репродуктивных прав лица, а также отношениям, которые возникают при применении вспомогательных репродуктивных технологий, их реализации и защите.

В диссертации проанализировано и дано авторское определение понятия репродуктивных прав, представлено их понимание в объективном и субъективном значениях. Исследовано понятие и содержание системы репродуктивных прав как личных неимущественных прав физического лица, а также особенности правового регулирования разнородных процедур, которые возникают при применении вспомогательных репродуктивных технологий. Выявлены особенности реализации и защиты прав физических лиц, которые возникают при использовании вспомогательных репродуктивных технологий.

В диссертационном исследовании на основании правового анализа действующего отечественного законодательства и международных нормативно-правовых актов, практики суда сформулированы предложения относительно совершенствования Гражданского кодекса Украины, Основ законодательства Украины о здравоохранении и других актов.

Ключевые слова: репродукция, личные неимущественные права физического лица, репродуктивные права, право на репродуктивный выбор, вспомогательные репродуктивные технологии, реализация и защита прав физических лиц.

SUMMARY

Hryhorenko O.V. Realization and protection of individuals rights, arising from the use of assisted reproductive technologies. - Manuscript.

Thesis for obtaining a PhD degree in jurisprudence in speciality 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; international private law. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of education and science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

This research is focused on the reproductive rights of individuals and relationships arising from the application of assisted reproductive technologies, their implementation and protection.

The definition of the reproductive rights is absent in Ukrainian legal acts that leads to uncertainty. Various doctrinal civil definitions of domestic and foreign scientists are analyzed, most of them define reproductive rights as the rights associated with the implementation of their own reproductive function, particularly with the decision of having children, the number of children and spacing of their births.

The author's definition of reproductive rights is analyzed and presented in the paper, including their understanding of the objective and subjective meaning. The

concept and content of human reproductive rights system is given. The thesis is also to do with the regulation of diverse procedures, that arise from the use of assisted reproductive technologies.

In addition, special attention is paid to the historical and legal aspects of the formation and development of assisted reproductive technologies. In vitro fertilization, as a historically new direction in treating infertility, is analyzed. Above mentioned technology appeared in 1978 in the UK.

The author also focused her attention on the gaps of legal regulation of relations about various kinds of medical treatments with gametes, embryos, fetuses in the womb. One of the gaps in legal regulation of relations is found in prenatal genetic diagnostics. Postmortem reproduction is also examined.

The features of realization and protection of non-property rights of individuals arising from the use of assisted reproductive technologies are researched.

It is noted that the compulsory condition of a democratic state existence is not only relevant fixing of subjective rights of individuals, but also the proper mechanism for their recognition, observance and effective protection.

The author calls special attention to the foreign experience of civil legal regulation and protection of reproductive rights. It is stated that there is no unified position of relations concerning reproductive rights in foreign jurisprudence, in connection with the absence of legal definition and general regulation of relations that arise from the use of methods of assisted reproductive technologies. This definition does not exist nor at international level or at the level of legislation in individual countries.

The necessity of developing separate legislation on reproductive rights is defined, rules of which should rely on the provisions of the Constitution of Ukraine and the Civil Code of Ukraine containing non-exhaustive list of non-property (moral) rights of the person and thus indirectly regulate the issues of assisted reproduction.

In order to create the most complete and comprehensive legal regulation of the relations when using assisted reproductive technologies in Ukraine, it is necessary to take into account the best rules of foreign law.

The thesis contains the formulated proposals which are aimed to improve the regulations of the Civil Code of Ukraine, the Law of Ukraine based on a legal analysis of the existing national legislation and international legal acts, civil law jurisdiction.

Keywords: reproduction, personal moral (non-property) rights of an individual, reproductive rights, the right to reproductive choice, reproductive technologies, realization and protection of the persons' rights.